

שיחה עם דבורה מורג

בעקבות התערוכה **מעשייה מקומית** בגלריה לאמנות בית חנקין בכפר יהושע

שיחה ועריכה:

אורנה אתקין רביב, אילת הרצוולף, נטע הבר

לשקי היוטה יש היסטוריה ארוכה בכפר יהושע: הם שימשו להובלה, נלבשו כמעילי גשם ושנים רבות עוד הונחו על מפתני הדלתות לניגוב המגפיים בחורף. עשית דרך ארוכה של עבודה מגוונת עם שקי יוטה בארץ ובחו"ל. איך התחיל הרומן?

העבודה הראשונה שלי עם שקים התחילה בסוף שנות התשעים. הייתי בתחילת דרכי האמנותית, ועסקתי באותה עת בזהות שלי. הסדרה נוצרה לאחר ביקור בתערוכה הרטרואספקטיבית של ג'וזף בויס (Joseph Beuys) שהוצגה במוזיאון לאמנות מודרנית במדריד.

הביקור בתערוכה עורר בי רגשות קשים ואמביוולנטיות. הורי הם שורדי שואה, ולא יכולתי שלא להריח בעבודות את מחנות הריכוז. רציתי לענות לבויס ולהביא את הצד שלהם. באותה התקופה בקנון של האמנות הישראלית, זה לא היה קורקטי לעסוק בשואה ובהשפעתה על חיינו בארץ.

בוייס עסק בתהליך הריפוי באמצעות עטיפה בבד לבד, ואני רציתי חומר שיבטא משהו אחר. זה קשור גם לסיפור של אמי. בגטו היא עבדה בתפירה של מעילי צמר כבדים לצבא הגרמני, וזה מה שהציל אותה. עבודת התפירה הייתה קשה מאוד, והידיים שלה דיממו כל הזמן. עשיתי ניסיונות רבים בכל מיני חומרים, עד שהגעתי ליוטה. משהו בחספוס ובגסות שלה, בקושי לתפור אותה, מאד התאים לי. יש לה גם ריח, ריח של עבודת פרך.

שק היוטה הוא מאד ישראלי בעיניי, ומאוד הישרדותי במהותו. לבוש השק מבטא אבל ביהדות, ובתודעה הישראלית שקי יוטה מלאים בחול מייצגים מלחמה. יש בצבע השקים וביובש שלהם משהו מן הנוף הישראלי והצחיחות המדברית.

בעבודה הראשונה שלך עם היוטה, "נברשת בדולח" (1995), גם את עסקת בעיטוף חפצים.

נכון, בעבודה עטפתי חפצים, אבל היוטה שימשה כחומר של אבלות ולא כפעולת ריפוי. רק בדיעבד הבנתי, שהעבודה הזאת הייתה מעין התאבלות על הילדות שלי. בהתחלה עטפתי כל מיני חפצים שהיו משמעותיים עבורי כמו לחם, נברשת קריסטל ושולחן מטבח ישן. נוצרה סדרה של עבודות שקראתי לה "אריזה משפחתית". הבד מהודק על גבי האובייקט, תפור ידנית, כשהוא מגן עליו וחונק אותו בזמנית. השק תפור על החפץ, כמו עור. העטיפה מבליטה את המורפולוגיה של החפץ ובו זמנית מסתירה את מהותו. התוצאה היא חמקנית וחדידתית, אניגמטית כמו הזיכרון.

נברשת בדולח, 2002, מתוך התערוכה הקבוצתית **מונח ברקמת העור**, הגלריה לאמנות מרכז ההנצחה קרית טבעון, אוצרת: ענת גטניו

בעבודה מאוחרת יותר, במיצב "תמונת נוף 1" (2001) בגלריה בקיבוץ נחשון, השקים כבר לא שימשו רק לעטיפה.

נכון, זה היה השלב הבא. המיצב היה מורכב משקי יוטה מלאים בחול שהונחו על הרצפה, ומאובייקטים וחלקים ארכיטקטוניים ששייכים למבנה, שנעטפו בחלקי שקים. מפתחי הביוב שברצפת הגלריה בקע סאונד, שנשמע כמו רוח מדברית אבל בעצם היה קול הנשימות שלי.

תמונת נוף, 2001, גלריה נחשון, קיבוץ נחשון, אוצרת: יעל קיני

"נוף" הוא מושג טעון. מה המשמעות של הנוף שיצרת?

"נוף" הוא מושג ציורי, אבל גם מושג גיאופוליטי, שיש לו זיקה לטריטוריה ולשליטה. ההכלאה הנוצרת ב"תמונת נוף 1", בין טריטוריה פנימית לבין נוף מדברי, יוצרת תחושה קשה של מרחב שאין לו מקום ממשי. המיצב הזה ביטא את הקונפליקט שאני חיה בו, בין פה ל"שם", כבת של מהגרים שתמיד התביישה, כמו רבים מבני המהגרים, בהורים שלה.

בעבודה הבאה שלך עם שקים, המשכת בפעולת עטיפה, אך האובייקטים הפכו למרחפים, והשולחן שהוא נושא העבודה בעצם נעדר. למה?

שולחן ערוך, 2016, מתוך התערוכה הקבוצתית חוטים קשרים במוזיאון ישראל, ירושלים, אוצרת: דניאלה שלו

תליתי 14 מערכות כלי אוכל שעטפתי בבד יוטה ותפרתי בתפירה ידנית. הן נתלו מן התקרה בחוטי ברזל דקים, וסודרו על פי כללי עריכת שולחן, והשולחן עצמו באמת נעדר. שם העבודה מתייחס כמובן למסורת היהודית, לסדר המצוות היהודי, אבל העבודה עצמה מדגישה שוב את העשייה והעבודה היומיומית (labor). שולחן האוכל הוא אחד האלמנטים המרכזיים, ובמידה רבה גם המכוננים, ב"סדר" הביתי. השמטת השולחן ממקדת את המבט בדיאלוג המתקיים סביב השולחן. תליית כלי האוכל ותחושת הריחוף משבשים את החוקים, ומבטאים אפשרות לשינוי נקודת המבט והסדר.

לשולחן יש משמעות נוספת בסיפור המשפחתי האישי שלי. אמי סיפרה לי שכאשר הגיעו לארץ ב-1949 הם שוכנו במעברה. היא מאוד לא רצתה להיות שם, כי זה הזכיר לה את מחנות הריכוז. היא הפצירה באנשי הסוכנות, עד שנתנו להם מפתח לבית ערבי מפואר, עם קשתות ורצפה מצוירת. בכניסה לבית עמד שולחן אוכל ועליו נותרו עדיין שאריות הארוחה האחרונה של בני המשפחה. אמא שלי לא הסכימה להיכנס לבית, שדייריו נאלצו לנטוש אותו בבהלה, כמו שקרה לה ולמשפחתה בפולין. הם החזירו את המפתח וחזרו למעברה. הסיפור הזה היה מאוד נוכח בבית.

פרטים מתוך ההצבה ילדות, 2008, מתוך תערוכה קבוצתית סובינירים בגלריה לאמנות אוני' בן גוריון, באר-שבע, אוצרים: פרופ' חיים מאור, פרופ' חיים פינקלשטיין, Ms. Teresa Smiechowska

שולחן האוכל שלנו היה מכוסה זכוכית שמתחתיה שמו את הצילומים של בני המשפחה שנספו בשואה, ותמיד הייתה לי תחושה שאנחנו אוכלים על המתים.

המשכת לעסוק בהעדר בעבודה "טבולים בזמן" (2013) שהוצגה במוזיאון הארץ.

העבודה הזאת נוצרה במקרה. כשהסרתי את בדי היוטה מהאובייקטים, הם נשארו מקובעים בצורת האובייקט, כמו סוג של נשל. זה היה כמו הטבעה של הזמן, כאילו לא אני עשיתי את העבודה, אלא הזמן עשה אותה.

להבדיל מפעולות העטיפה, במיצב "מעשייה מקומית" בבית חנקין יצרת אובייקטים מקוריים משקי היוטה.

לפני שנה הזמינו אותי לפורטוגל כדי ליצור עבודה חדשה לחלל בביאנלה לאמנות ולטקסטיל. נושא הביאנלה היה "אורגניות - אי אורגניות". היה לי ברור שאני רוצה להתייחס לגאודי ולקתדרלת "סגרדה פמילייה" בברצלונה, שתכנונה ועיצובה מושתתים על דימויים מעולם הצומח. ניסיתי להבין כיצד הוא בנה את הקשתות, והגעתי למודל "קו השרשרת" שעל פיו הוא תכנן את הקתדרלה. זאת הייתה נקודת המוצא שלי למיצב. השק היה יחידת המידה שלי בתכנון ובניית הקשתות בהתאם לעקרונות "קו השרשרת". בעבודה הזו, לעומת העבודות הקודמות, החלטתי שאני לא תופרת, אלא רק מחברת את השקים ביחד ויוצרת באמצעותם מבנה חדש.

לפעולת החיבור יש אצלך משמעות, מעבר לעניין הטכני.

לא הפעולה הטכנית מעניינת אותי, אלא האופן שבו נוצרת המשמעות. את העבודות הראשונות בשקים תפרתי בחוט גס והשארתי את התפרים גלויים. הם נראו כצלקות וכעקבות של הפעולה והזמן בחומר. התפרים הם הנכחה של העבודה, של העמל. אני לא קוראת לזה עמלנות, אלא עמל. בתפירת השקים אין שום הנאה, זו עבודה קשה וסיזיפית.

במהלך התפירה חשבתי על כך שהקפיטליזם, שאנחנו כל כך משועבדים לו, מנסה להסתיר את העמל ואת עבודת הפועלים. כשאנחנו שותים את הקפה של הבוקר, אף אחד לא חושב על העבודה של אלה שקטפו את פולי הקפה. לשקים יש ריח מאוד דומה לריח של זיעה.

בקפיטליזם המרחב חשוב יותר מהזמן. הזמן, הכרוך בעמל כפיים, הוא חסר ערך בעוד המרחב ניתן למשא ומתן, לשליטה ולמכירה. אני רוצה להנכיח אותו, את הזמן. זה קשור כמובן גם לעבודת האמנים או לעבודת עקרת הבית, הכרוכות בהרבה זמן ושלא מקבלות הכרה או תגמול כספי הולם.

עקבות הפעולה נוכחות מאוד גם באובייקטים ההיברידיים שאת יוצרת מחומרים אחרים.

כשאני עובדת חשוב לי לעשות את העבודה בעצמי. אנחנו מקבלים אינפורמציה מהמישוס ומהעבודה בידיים, וזה מביא אותי לכל מיני מקומות, שלא הייתי מגיעה אליהם אחרת.

הדורות הראשונים בכפר יהושע ניסו לעצב יהודי חדש - עובד אדמה שהוא בעל ידע ואיש תרבות. החיבור בין התרבות הקלאסית למקומיות הישראלית נוכח פה מאוד. זה בא לידי ביטוי במונומנטים הניצבים עד היום בשדרת קאופמן שבמושב. לכן, הקתדרלה שאת בונה פה בבית חנקין קשורה בהחלט לרוח המייסדים. את יכולה לספר על העבודה שלך כאן, כמי שבאה לבית חנקין מבחוץ?

מהיכרותך את המקום, נוצר אצלך הקשר מידי בין שדרת קאופמן לעבודה שלי. למקום הזה (כפר יהושע ובית חנקין) יש גם היסטוריה ארוכה הקשורה לשקים. אני אוהבת את המקומות האלה, שהם לא יוקרתיים, את החומר הזול. אני רוצה להצביע עליהם ולעבוד איתם. יכול להיות שזה קשור גם להיסטוריה שלי.

מה שפיתה אותי לעבוד פה קשור קודם כול לאוסף של מוזיאון הטבע בבית חנקין. יש לי תואר שני במדעי החיים (ביולוגיה) ואפילו את מנחם זהרוני, מייסד המוזיאון, זכרתי מהלימודים. כשראיתי במחסן את אוסף כלי המעבדה מהזכוכית, הרגשתי כאילו שמו אותי בחנות צעצועים אין סופית. גם החלל של הגלריה, שהיה פעם משהו אחר (חדר לימודים לחקלאות), מאוד קסם לי.

שמעתי במושב סיפור שנגע ללבי על גוזל נשר, שהגיע לבית חנקין והילדים גידלו אותו בפינת החי בבית הספר. לימים הגוזל שגדל ולא ידע לעוף, ברח מהכלוב וקיפץ אחרי הילדים. יום אחד מישהו ירה בו, והביא אותו לחדר הטבע כדי לפחלץ אותו. הסיפור הזה, כמובן, משמש כמטאפורה. זאת הסיבה שקראנו לתערוכה "מעשייה מקומית", וכמו כל מעשייה אורבנית, יש כמובן כמה גרסאות לסיפור.

המושג "מעשייה" מתקשר גם לתהליך העבודה שלך וגם ליצורים ההיברידיים שעל הקיר, הנראים כל אחד כמעשייה בפני עצמה, אבל נראים גם כתוצאות של ניסויים אלכימיים.

פרט מתוך תערוכת יחיד מעשייה מקומית 2019, הגלריה

אני חושבת שאמנות היא מטאפורה לתהליך אלכימי. אמנות אפשר לעשות מכל דבר, ואני לא אתעסק עם ברונזה או עם כל מיני חומרים גבוהים, למרות שאולי הם ימכרו הרבה יותר טוב, כי זה לא מעניין אותי.

בבית חנקין, האסמבלאג'ים - היצורים ההיברידיים, כפי שקראתם להם, או "פסוודו-ריליקוויות" (כפי שכינה גדעון עפרת אסמבלאג'ים קודמים שלי) - עשויים מכלי מעבדה, מחלקי מוצגים מבית חנקין, משברי עבודות קודמות שלי, משברי כלים ומפרגמנטים שונים שאספתי. אני לא יודעת מראש מה ייווצר. לפעמים זה נראה לי כמשחק חתרני ואלים כנגד הטעם הטוב.

ההכלאות יוצרות דבר חדש, ובו בזמן שומרות על זהותם המקורית ועל עברם של החפצים. כל עבודה היא מעין מילה או משפט ויזואלי. משמעות העבודה שלי צומחת מן החיבור בין האובייקטים השונים ומן הזיכרון התרבותי והחומרי שנושא איתו כל פרגמנט. על-ידי התנסויות חוזרות ונשנות אני מנסה לברוא דבר חדש, ואפילו הייתי אומרת - להפיח חיים חדשים. אבל בדומה לפעולה האלכימית, זה כמובן חסר סיכוי; אבל התהליך המרתק הוא העניין האמיתי עבורי.

"לרובנו זו התכלית, שאינה / אמורה להתגשם כאן לעולם; לא הובסנו, רק מפני שהוספנו להשתדל."
(אליוט, 1999: 44)